

Bir “Beyaz Önlük Giyme Töreni” Nedeniyle...

Prof. Dr. Özdem ANĞ

İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi, Emekli Öğretim Üyesi

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi tarafından yayımlanacak olan “Yeni Yüzyıl Journal of Medical Sciences” Dergisinin ilk sayılarından birinde yer almak üzere bir makale hazırlamam istendiğinde, bunu memnuniyetle kabul etmiş, onur duyacağımı belirtmiştim. Derginin yayın hayatında başarılı olması, içten dileğimdir. İlk sayı için seçtiğim konu, yukarıda adı geçen üniversitemizin bu yıl düzenlediği “Beyaz Önlük Giyme Töreni”nde (1) Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Demir Budak’ın daveti üzerine yaptığım kısa bir konuşmayı temel alacaktır. Tören konuşmamda, hekimlerin beyaz gömlekleri (önlükleri) hakkında bildiklerimi, bulduklarımı Fakültede ilk ders yılına devam eden değerli tıp öğrencilerine, meslektaşlarıma ve davetlilere kısaca aktarmaya çalışmışım. Peşinlikle belirtmek isterim ki ben tıp öğrenimine başladığımda (Kasım 1950), bildiğim kadarıyla yurdumuzda böyle bir tören yapılmıyordu. Biz, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’nin 1. Sınıfını Fen Fakültesinin bir öğrencisi olarak okuduk (dersler: fizik, kimya, botanik, zooloji), tüm derslerin sınavlarını başaranların 2. sınıf başlangıcında bu defa Tıp Fakültesi’ne yeni bir numara ile kayıtları yapıldı ve 1. sınıfta fizik, kimya laboratuvarlarında giydiğimiz beyaz önlüklerimizle anatomi, histoloji, biyokimya uygulamalı çalışmalarına katıldık ve sonrasında da kliniklere devama başladık. Tıp Fakültesinden mezun olana dek, bizim de katıldığımız 14 Mart Tıp Bayramı dışında başka bir nedenle toplantı, tören düzenlenmedi.

Önce “önlük” ya da “gömlek” sözcüğü üzerine şunlara değinmek isterim. İngilizcede hekimin (tıp doktoru) özel giysisine “white coat” (beyaz önlük, beyaz gömlek, laboratuvar önlüğü) adı veriliyor. Türkçe sözlüklerde ise, laboratuvar ya da tezgâh vb. yerlerde çalışırken giysisinin kirlenmemesi için giyilen, gömlek biçiminde olup etek boyu uzun olan beyaz renkteki giysi olarak tanımlanıyor. Yakınlarda, öğrencilerin ve öğretim elemanlarının giyecekleri “beyaz önlük!”lerin özelliklerini belirtmek ve standartlarını saptamak üzere çalışmalar yapan bir Tıp Fakültemizde hazırlanan raporda, bu gömleğin giyenin mesleğini belirlemesi dışında, beyaz renkli olmasının temiz-

lik ve saflığa işaret ettiği yazılmıştır (2). Ayrıca, beyaz önlüğün (gömleğin), hekimin kolayca tanınmasını sağladığı ve de hastayla olan iletişimini de kolaylaştırdığı belirtilmiştir (2).

Günümüzde ABD’de Tıp Fakültesinin büyük çoğunluğunda “beyaz gömlek giyme töreni” düzenlenmekte, hekimlik yaşamlarının başında öğrencilere, mesleğimiz için bir “sembol” olan (3) beyaz gömlekleri kıdemli hekimler, doktor öğretim üyeleri tarafından giydirilmektedir. Öğrencilerin klinik sağlık bilimleri aşamasına geçişini simgeleyen “beyaz önlük töreni”, ilk kez 1993 yılında ABD’de Columbia Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde gerçekleştirilmiş ve daha sonra İran, İsrail, Kanada, Pakistan, İngiltere, Jamaika, Brezilya ve çok sayıda başka ülkede Tıp Fakültesine bu uygulama yayılmış bulunmaktadır (4,5). Yurdumuzda, bu törenin ilk kez 2004’te Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde düzenlenmiş olduğu bildirilmiştir (5). İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde ilk öğrenime başlanan 2012’den beri her yıl düzenlenmektedir. Tıpta beyaz önlük (gömlek) tarihçesini aşağıdaki gibi özetleyebiliriz :

Yeryüzündeki tüm insan topluluklarında, medeniyetlerde hekimlerin insanların sağlıklarıyla uğraşmalarına ait kanıtlar, ilk yazılı metinlerde yer almaktadır. Hekimliğin insan için ne kadar önemli olduğunu bilmem açıklama gerek var mı? Yeryüzünde insanlar varoldukça, var olmaya devam edeceğine hiç kuşku olmayan hekimlik mesleğinin mensupları olan hekimler tarafından, özellikleri ne olursa olsun, özel bir giysinin giyilmesinin başlangıcı çok eski zamanlara dayanmaktadır. 19. Yüzyıl sonlarına kadar bilim adamları, giyeni zarardan korumak üzere birçok endüstri kuruluşunda çalışanların giydikleri koruyucu giysilerden evrildiği düşünülen beyaz laboratuvar gömlekleri giyiyorlarken hekimlerin ve cerrahların özel giysileri siyah renkliydi ve bunun nedeni olarak, siyah rengin kan göstermemesi ve böy-

lece hastaların rahatlatılması ileri sürülüyordu (6).

19. yüzyıl sonlarında, ilk kez Alman cerrah von Bergmann, kanların görülmemesinin, fark edilmemesinin mikrobik hastalıkların yayılmasına neden olduğunu öne sürerek tüm hastane çalışanlarının laboravuarlarda giyilen beyaz gömlekler giymelerini önermiştir (6).

Daha sonra, beyaz gömlek, yalnızca bir hijyen ve temizlik simgesi olmamış, aynı zamanda hekimlerin bilim adamı kimliklerinin öne çıkarılmasını sağlamıştır. Bu giysi seçiminde beyaz gömleğin temizliği , saflığı ve tıp mesleğinde yeni bir başlangıcı temsil etmesinin rol oynadığı anlaşılmaktadır. ABD’de 1875-1910 arasında, giysi değişikliğinin yanı sıra tıp uygulamalarında ve bu zaman diliminin sonunda tıp eğitiminde olumlu gelişmeler kaydedilmiş, laboratuvar ile ilişkiler gerçekleşmiş ve hekimler, ilk kez bilimsel otorite sahibi olmuşlardır (7).

Zaman içinde, değişik nedenlerle, hastaneler arasında beyaz gömlekten vazgeçenlere rastlanmıştır. Cerrahlar, beyaz rengin, parlak ışıkta gözü yorduğundan şikayet ederek mavi ya da yeşil renkte gömlekleri seçmişlerdir. Diğer taraftan bazı psikiyatrlar, hastalarını rahatlatmak için, çocuk hekimleri de hastalarının korkmasını önlemek amacıyla olağan gömlek ve pantolon giymeyi yeğlemeye başlamışlardır (3,8). Bazı çalışmalarda, hastanelerde “beyaz gömlek hipertansiyonu” adı verilen bir sorunun varlığından söz açılmış ise de bu konu üzerinde hiçbir zaman fikir birliği olmamıştır (3).

20. yüzyıl sonlarında Londra’da yapılan bir araştırmada (8) hekimler ve tıp öğrencilerinden oluşan 294 bireye niçin beyaz gömlek giydikleri sorulduğunda, %25’i, meslektaşları ve hastalar tarafından kolay tanınmayı, %25’i meslekle ilişkili çeşitli şeyleri (defter, kitap vs.) taşımayı ve % 15’i de giysilerini temiz tutmayı neden olarak bildirmişlerdir. İncelenenlerden %29’u beyaz gömlek giymediğini belirtmiştir ki, bunların % 82’si psikiyatri veya çocuk kliniklerinde çalışanlardır; bunların yarısı beyaz gömlek giymeme nedeni olarak hastalar üzerindeki olumsuz etkisini işaret etmişlerdir. Az sayıda hekim de giymeme nedeninin kendilerini kıdemsizlerden ayırmak olduğuna değinmişlerdir (8).

1991’de hastanede çalışan hekimlerin ve tıp öğrencilerinin %70’inden fazlası çalışma sürelerinin %75’inden fazlasında beyaz gömlek giyiyorken, 2004’deki bir çalışma, bu oranın sadece %15 olduğunu göstermiştir (8); beyaz gömlek aleyhine olan bu sonucun nedenleri arasında, gömleğin infeksiyon riski ve hekim-hasta ilişkisindeki olumsuz etkisi üzerinde durulmuştur. Diğer taraftan, hastaların çoğunluğu, özellikle 70 yaşın üzerindeki, “beyaz önlük (gömlek)” lehinde görüş bildirmişlerdir (8,9).

“Doktorların beyaz gömleği: Değerli bir gelenek mi yoksa tehlikeli olabilecek bir alışkanlık mı? “Başlıklı 2016’daki bir yayınında Ridderbush (10), beyaz gömleğinin kendisi için onur, hizmet ve hekimlik pratiğinin “ayrılmasını” temsil ettiğini belirten dermatolog Dr. Wright’dan söz açıyor. Wright, son yıllarda, ABD ve bazı Avrupa ülkelerinde beyaz gömleğe karşı görüşler ileri sürüldüğünü belirtmiştir; kendisi özellikle infeksiyon hastalıkları uzmanı hekimlerin ve infeksiyon kontrol komitelerinde görevli diğer uzmanların, öteki giysiler gibi, beyaz gömlekler ile de mikropların oluşturduğu hastalıkların bulaşabileceğini kabul ettiklerini bildirmiş, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bildirileri ve ABD, Birleşik Krallık’ta yapılan çeşitli çalışmalar da bunu doğrulamıştır (10).

Beyaz gömlek ve infeksiyon ilişkisini biraz açalım! Bu konuda, bir ikilem ile karşı karşıyayız: beyaz önlük (gömlek) infeksiyonu önler mi, yoksa infeksiyonun yayılmasında mı rol oynar ? Bu giysinin hastane infeksiyonu riskini arttırdığı arttırmadığı tartışmaları sürüp gitmektedir. 2007 yılının sonunda İngiltere’de Sağlık Bakanlığı hastane infeksiyonlarına karşı alınacak yeni önlemleri içeren bir kararname hazırlamıştır. Her zaman doğrudan hasta bakımında beyaz gömlek giyilmesinin esas olduğunu öğrenmiş olan hekimler, yeni önlemler arasında, hastanelerde dirsek altını çıplak bırakan giysi kararını görünce şaşırılmışlardır (11). Bu kararnameye göre, geleneksel “beyaz gömlek”, kravatlar ve kol saatleri “yasaklanmıştır”. Umulduğu gibi, yeni kurallar, İngiltere’de, başta hekimler, tıp çalışanları arasında birbirine zıt görüşlere yol açmıştır.

Bir kısım araştırmacılar, hekim önlüklerinin %25’inin MRSA (metisiline dirençli *Staphylococcus aureus*) taşıdığını saptamışlar (12), diğer bazıları ise uzun kollu ve kısa kollu gömlekler arasında kontaminasyon bakımından fark olmadığını değinmişlerdir. İngiliz Ulusal Sağlık Servisi (NHS), bu gömleklerin kullanımını 2007’de menetmişse de 2012’de kurallar yeniden gevşetilmiştir (12). Halen NHS kurallarına göre, “beyaz gömlek kullanılan yerlerde, bunlar her hafta ya da gözle görünür şekilde kirlendiğinde değiştirilmektedir. İyi klinik uygulamalarda klasik beyaz gömlek yeğlenmemeli, eğer kullanılırsa el hijyeninde kurallara uygun el yıkamada kolaylık sağlamak üzere, kolları kısa olmalıdır.

Amerikan Tıp Birliği, 2009’da “beyaz gömleklerin terk edilmesi” amacıyla yapılan bir başvuruyu, hastane infeksiyonunda rol oynadığının bilimsel olarak kesinlikle kanıtlanmadığını belirterek reddetmiştir; buna karşılık epidemiyolog Edmond ise beyaz gömleğin terk edilmesini savunarak, bunun hastane infeksiyonlarının azalmasını

sağlayacağını belirtmiş ve bu görüşe dayanak olarak, İngiliz Halk Sağlığı Servisi'nin kabul ettiği yeni "hekim giysisi-üniforması – yönetmelğini göstermiştir (10). Bu epidemiyoloğun çalıştığı hastanede (Virginia Commonwealth Hospital) bugün, sağlık çalışanlarının %70 kadarı, dirsek aşağısını çıplak bırakan gömlek giymektedirler. Yine de ABD'nin Georgia gibi bazı eyaletlerinde eski geleneğin değiştirilmesi için harekete geçilmemiş ve bu konuda alınacak karar, zamanın akışına, bu konuda yapılacak çalışmaların sonuna bırakılmıştır (10). Nitekim, tüm dünyada çalışmaları, etkinlikleri izlenen ABD'deki CDC (Centers for Disease Control and Prevention – Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri), yeni giysinin patojen mikropların bulaşması ve hastane infeksiyonlarının sıklığı ile ilişkisi konusunda geniş çaplı araştırmaların sonuçlarının beklenmesi gerektiğine işaret etmiştir (11). Amerikan Tıp Birliği de benzer bir karar almak üzere görüşmelere başlamış ise de hekimlerin protestoları üzerine, daha ayrıntılı çalışmalar yapılmasının gerekli olduğu sonucuna varılmış olup çalışmalar sürüp gitmektedir.

İçinde yer aldığımız Avrupa kıtasının çeşitli ülkelerinde de konu tartışılmaktadır. İngiltere'deki durum yukarıda özetlenmişti; Almanya ve Avusturya'da ise karar aşamasına gelinmemiştir. 2016 yılında Almanya'daki Asklepios Özel Hastane Grubu, uzun beyaz gömleklerden vazgeçtiklerini, artık beyaz, kısa kollu ve yakasız gömlekler kullanacaklarını belirtmiş, buna karşılık Marburg "Alman Tabipleri Birliği", Asklepios'dan bu karardan vazgeçmelerini istemiştir (10); Birliğin Hamburg Şubesi ise klasik beyaz gömleği savunurken, özellikle görme ve işitmeleri azalmış olan yaşlı hastaların hekimleri hemen tanımadıklarında (beyaz doktor gömleği!), kolayca kafalarının karıştığını öne sürmüştür. Bu karşı görüşlerden sonra Asklepios, hekimlerin konsültasyonlar esnasında, topluma konferans verirken ya da kamera karşısında beyaz gömlek giymelerini kabul etmiştir (10). Diğer benzerlerinin yanında Miami Üniversitesi Tıp Fakültesi kaynaklı JAMA Dermatology dergisinde yer alan bir makalede de birçok hastanın beyaz gömleği hekimlik mesleği için daha uygun ve güven verici bulduğu vurgulanmıştır (10). Hastaların, hekimlerinin görünümüne dikkat ettikleri ve hatta, bazen, bu görünümü hekimin yeterliliğini ve inanılabilirliğini ölçmek amacıyla değerlendirdikleri bilinmektedir; bunun gibi, çocuk kliniğine başvuran anne babaların %76,3'ünün beyaz gömleklili hekimleri yeğledikleri anlaşılmıştır (12). Genel olarak, yaşları ortanın üzerindeki hekimlerin, genç hekimlere oranla daha çoğunun, geleneksel görünümü yeğledikleri de saptanmıştır (13).

Yukarıda değindiğimiz belirli nedenlerden kaynaklanan

değişiklik isteklerine, girişimlere, uygulamalara bağlı olarak, günümüzde artık hekimler tarafından kullanım oranı bazı ülkelerde azalmış olsa da (8), genelde, kültürel geleneklerin tıp topluluğunda hüküm sürmeye devam etmesi nedeniyle, beyaz gömlek, günümüzde de hekimlerin ve diğer tıp çalışanlarının uluslararası sembolü olarak kalmaya devam etmektedir.

Hekimlerin beyaz önlüğü (gömleği) ile ilgili araştırmaların bulgularına dayanan olumlu veya olumsuz görüşlerin yer aldığı yurdumuza özgü yayınlar bulmanın kolay olmadığını vurgulamak isterim.

KAYNAKLAR

1. Beyaz önlük giyerek mesleğe adım attılar. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Gazete Yeni Yüzyıl. Yıl 2 / Sayı 6 , s. 5, 2018.
2. Demir Akca A. S. , Öztürk Y., Borazan A. Bülent Ecevit University Faculty Of Medicine, White Coat Standardization Study. Med J West Black Sea 1: 48-52 , 2017.
3. Karnath B.M. A symbol of our profession: White coat ceremony adress to the Class of 2014. J Gen Intern Med 26 (6) : 673-4 , 2011.
4. Hochberg M.S. History of medicine. The doctor's white coat-an historical perspective. AMA J Eth 9 (4) : 310 - 14, 2007.
5. Gaziantep Üniversitesi Şahinbey Araştırma ve Uygulama Hastanesi'nde okuyan 225 öğrenci beyaz önlük giydi. GaziAntep27.net Eylül 10:4427, 2007.
6. Doktorlar neden beyaz önlük giyer? <https://www.bilim-teknoloji.com/doktorlar-neden-beyaz-onluk-giyer/>
7. Madden M. Professionalism. https://www.lafp.org/images/2017_Annual_Assembly/Presentations/Brian_Elkins__Friday_8A.pdf
8. Kazory A. Physicians, their appearance, and the white coat. Associations of Professors of Medicine. The Am J Med 121 (9) : 825-8, 2008.
9. Douse J., Derrett-Smith E., Dheda K., Dilworth J.P. Should doctors wear white coats? Postgrad Med J. 80 (943): 284-6, 2004.
10. The doctor's white coat: A valuable tradition or a dangerously dirty habit? <http://www.georgiahealthnews.com/2016/10/doctors-white-coat-valuable-tradition-dangerously-dirty-habit/>
11. Taylor P.G. Does dress influence how parents first perceive house staff confidence? Amer Dis Child 141: 426-28 , 1987.
12. Rehman S.U., Nietart P.J., Cope D.W. Kilpatrick I. Effect of doctor's attire on the trust and confidence of patients. Amer J Med 118: 1279-86 , 2005.
13. Gjerdingen D.K., Simpson D.E. Physician's attributes about their professional appearance. Fam Pract Res J 9:57-64 , 1989.